

Research Paper

Explaining the Geopolitical Variables of Economic Power with an Emphasis on Economic Factors

MohammadReza Faraji¹ , Yashar Zaki^{*2} ,

¹ Ph.D. in Political Geography, Department of Geography, Faculty of Political Geography, Tehran University, Iran. Email: mrfaraji65@gmail.com

² Associate Professor, Member of the Department of Geography, Faculty of Political Geography, Tehran University, Iran. Email: yzaki@ut.ac.ir

10.22080/IEJM.2024.26444.2023

Received:

December 14, 2023

Accepted:

January 13, 2024

Available online:

January 17, 2024

Keywords:economic factors,
geopolitical variables,
economic power, geo-
economy.

Abstract

Economic power is considered one of the essential components of geopolitical competition. Various variables are influential in determining the economic power of countries. The economic power of countries is mainly influenced by the factors that play a role in their national power, among which economic factors are effective in both the national and economic power of countries. Some of such factors have a geopolitical nature due to their significant role in displaying the national power of countries in the international and global arenas. As sources of power, such factors are considered by the powers in geopolitical competition and are regarded as effective geopolitical variables in the regional and international geopolitical systems. Based on identifying economic factors influential in economic power, the current research aimed to explain the geopolitical variables of economic power. The main research question is: what are the geopolitical variables of economic power based on economic factors? The present descriptive-analytical study followed the theoretical approach and explained the causal relationship between the dependent variables (economic power) and the independent variable (geopolitical). Information and data collection were based on the library method and document forms. In response to the main question of the research, the variables affected by economic factors affecting economic power were explained under the title of "geo-economic variables". Each of these conceptual variables included several operational variables that are effective in national power and economy, which determine the country's economic power as a whole.

***Corresponding Author:** Yashar Zaki

Address: Department of Geography, Faculty of
Political Geography, Tehran University, Iran.

Email: yzaki@ut.ac.ir

Tel: 09143918992

Extended Abstract

1. Introduction

The interweaving of economic processes with geopolitical actions and events in the current political world shows the important role of economic factors in the competition of powers to increase economic power on a regional and global scale. In other words, achieving national interests in the international economy through geopolitical considerations and guidelines provides the necessary capacities to benefit from higher interest levels in other fields, such as politics and security. Therefore, a causal relationship exists between high economic power countries' macroeconomic goals and their geopolitical considerations; it provides the capacities for the citizens' economic and livelihood welfare and raises the countries' geopolitical weight and prestige in the regional and global geopolitical structure. Understanding the impact of economic factors on the economic power of countries requires their analysis based on geopolitical value and nature. Therefore, it seems that several economic factors have different degrees of influence on the economic power of countries. In the current research, those economic factors that have a geopolitical nature are considered and understood as a source of power by geopolitical powers and actors. Thus, the aim of this study is to discover the relationship between geopolitical variables and economic power as well as explain the geopolitical variables affecting economic power based on economic factors. In this way, the main research question is: what are the geopolitical variables affecting the economic power of countries based on economic factors? The research hypothesized that those economic factors that affect the national

power of countries are identified as geopolitical variables that affect the economic power of countries.

2. Methodology

The current research is a type of causal research that analyzes the causal relationship between two dependent variables (economic power) and independent variables (geopolitical variables) using a descriptive-analytical method. From a theoretical point of view, such research seeks to discover the type of scientific statement with generalizability. Such a situation is achieved by identifying and explaining the geopolitical variables affecting economic power. Therefore, the current research approach is theoretical and has been carried out based on library and document studies. Data was collected by referring to reliable academic sources, the opinions of thinkers and experts, and reliable international websites.

3. Results/ Findings

The research findings identified economic factors as 'geo-economic variables'. The geo-economic variable in this research is known as the "conceptual variable", whose operational variables' are:

1- gross domestic product, 2- foreign trade, 3- national income, 4- trade surplus, 5- gross domestic product per capita, 6- exports and imports, 7- foreign debts, 8- gross national income per capita, 9- annual growth rate of gross domestic product, 10- rank in the index Economic liberalization, 11- negative trade balance, 12- share of food imports from total imports, 13- economic and industrial development, 14- foreign investment, 15- share of industrial goods exports from total exports, 16- trade and commerce development, 17- total international reserves in dollars, 18- per capita income, 19- degree of dependence on financial and

economic resources of other countries, and 20- financial strength.

4. Conclusion

The results of this study show that operational geopolitical variables affect the countries' national and economic power. It is also worth noting that while geo-economic variables play a decisive role in enhancing the countries' geopolitical weight and prestige in the regional and global structure, the higher geopolitical weight and prestige also increase its economic power in such a geopolitical structure.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution:

This article is part of the second author's doctoral thesis. The first author is the supervisor.

Conflict of interest:

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments:

The authors are very grateful to the Research Vice-Chancellor of Tehran University for their support.

علمی

تبیین متغیرهای ژئوپلیتیکی قدرت اقتصادی با تأکید بر عوامل اقتصاد

محمدرضا فرجی^۱، یاشار ذکی^{۲*}

^۱ دانش‌آموخته دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران، ایمیل:

Mrfaraji65@gmail.com

^۲ دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، ایمیل:

yzaki@ut.ac.ir

10.22080/IEJM.2024.26444.2023

چکیده

قدرت اقتصادی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم در رقابت‌های ژئوپلیتیکی مطرح است. متغیرهای مختلفی در تعیین قدرت اقتصادی کشورها مؤثر هستند. قدرت اقتصادی کشورها عمدتاً متأثر از عواملی است که در قدرت ملی آن‌ها نقش‌آفرین است. در این میان، عوامل اقتصادی از جمله عواملی هستند که به ترتیب هم در قدرت ملی و هم در قدرت اقتصادی کشورها مؤثر هستند. برخی از چنین عواملی، به‌دلیل نقش‌آفرینی قابل توجه در نمایش قدرت ملی کشورها در عرصه‌های بین‌المللی و جهانی از ماهیتی ژئوپلیتیکی برخوردار هستند. این عوامل به‌عنوان منابع قدرت، مورد توجه قدرت‌ها در رقابت‌های ژئوپلیتیکی قرار می‌گیرند و تحت عنوان متغیرهای ژئوپلیتیکی اثرگذار در نظام ژئوپلیتیک منطقه‌ای و جهانی از اهمیت قابل توجهی برخوردارند. پژوهش حاضر بر پایه شناسایی عوامل اقتصادی مؤثر در قدرت اقتصادی، به‌دنبال تبیین متغیرهای ژئوپلیتیکی قدرت اقتصادی است. پرسش اصلی پژوهش این است که متغیرهای ژئوپلیتیکی قدرت اقتصادی مبتنی بر عوامل اقتصادی کدام است؟ رویکرد پژوهش حاضر نظری است و به تبیین رابطه علی متغیرهای وابسته (قدرت اقتصادی) و متغیر مستقل (متغیرهای ژئوپلیتیکی) می‌پردازد. شیوه گردآوری اطلاعات و داده‌ها به‌صورت کتابخانه‌ای و اسنادی انجام شده است. روش پژوهش نیز توصیفی - تحلیلی است. در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش، متغیرهای متأثر از عوامل اقتصادی تأثیرگذار در قدرت اقتصادی زیر عنوان «متغیرهای ژئواکونومیکی» تبیین شدند. هر کدام از این متغیرهای مفهومی، دربردارنده چندین متغیر عملیاتی اثرگذار در قدرت ملی و اقتصاد ملی است که در مجموع قدرت اقتصادی کشور را تعیین می‌کند.

تاریخ دریافت:

۲۳ آذر ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۳ دی ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۲۷ دی ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

عوامل اقتصادی، متغیرهای ژئوپلیتیکی، قدرت اقتصادی، ژئواکونومی.

* نویسنده مسئول: یاشار ذکی

آدرس: دانشکده جغرافیا، گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه

تهران، تهران، ایران

ایمیل: yzaki@ut.ac.ir

تلفن: ۰۹۱۴۳۹۱۸۹۹۲

۱ مقدمه

اقتصاد یکی از ابعاد قدرت است (مختاری‌هشی، ۵۶). در هم‌تنیدگی فرآیندهای اقتصادی با کنش‌ها و رخدادهای ژئوپلیتیکی در جهان سیاسی کنونی، نشان‌گر نقش بااهمیت عوامل اقتصادی در رقابت قدرت‌ها برای افزایش قدرت اقتصادی در مقیاس منطقه‌ای و جهانی است. به عبارت دیگر تأمین منافع در حوزه اقتصاد بین‌الملل از راه ملاحظات و دستورالعمل‌های ژئوپلیتیکی، بسترهای لازم برای بهره‌گیری از سطوح بالاتری از منافع در حوزه‌های دیگر نظیر سیاست و امنیت را فراهم می‌کند. از جنبه سلبی نیز، رابطه مستقیمی میان رخدادهای مخاطرات ژئوپلیتیکی و امنیت اقتصادی کشورها وجود دارد، زیرا رخدادهای ژئوپلیتیکی از توانایی اثرگذاری بالقوه بر فعالیت‌های اقتصادی جهان برخوردارند (Khan et al, 2023). از این رو، نوعی رابطه علی میان اهداف اقتصادی کلان کشورها و ملاحظات ژئوپلیتیکی آن‌ها وجود دارد. برخورداری از قدرت اقتصادی بالا؛ ضمن این‌که رفاه اقتصادی و معیشتی شهروندان را به دنبال دارد؛ وزن و منزلت ژئوپلیتیکی کشورها را نیز در ساختار ژئوپلیتیک منطقه‌ای و جهانی بالا می‌برد. درک میزان اثرگذاری عوامل اقتصادی در قدرت اقتصادی کشورها، نیازمند واکاوی آن‌ها بر مبنای ارزش و ماهیت ژئوپلیتیکی است. از این رو، به نظر می‌رسد عوامل اقتصادی متعدّد از درجه اثرگذاری متفاوتی در قدرت اقتصادی کشورها برخوردار باشند. در پژوهش حاضر، آن دسته از عوامل اقتصادی مد نظر قرار گرفته‌اند که از ماهیت ژئوپلیتیکی برخوردار بوده و به عنوان منبعی از قدرت مورد رقابت قدرت‌ها و بازیگران ژئوپلیتیکی قرار می‌گیرند. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف واکاوی رابطه متغیرهای ژئوپلیتیکی با قدرت اقتصادی در پی تبیین متغیرهای ژئوپلیتیکی اثرگذار در قدرت اقتصادی بر پایه عوامل اقتصادی است. در این راه، پرسش اصلی پژوهش این است که بر مبنای عوامل اقتصادی، متغیرهای ژئوپلیتیکی اثرگذار در قدرت اقتصادی کشورها کدام است؟

فرضیه پژوهش این‌گونه صورت‌بندی می‌شود که به نظر می‌رسد آن دسته از عوامل اقتصادی که در قدرت ملی کشورها اثرگذارند، به عنوان متغیرهای ژئوپلیتیکی مؤثر در قدرت اقتصادی کشورها نقش آفرین هستند.

۲ روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات علی است که با روش توصیفی - تحلیلی به واکاوی رابطه علی میان دو متغیر وابسته (قدرت اقتصادی) و متغیر مستقل (متغیرهای ژئوپلیتیکی) می‌پردازد. از این رو، این پژوهش از جنبه نظری به دنبال کشف آن نوع گزاره علمی است که از ویژگی تعمیم‌پذیری برخوردار باشد. این وضعیت با شناسایی و تبیین متغیرهای ژئوپلیتیکی اثرگذار در قدرت اقتصادی حاصل می‌شود. بنابراین رویکرد پژوهش حاضر، نظری است که به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی انجام شده است. داده‌ها و اطلاعات نیز با مراجعه به منابع معتبر دانشگاهی و نظرات اندیشمندان و صاحب‌نظران و همچنین مراجعه به سایت‌های معتبر بین‌المللی گردآوری شده است.

۳ ادبیات نظری تحقیق

۳/۱ ژئوپلیتیک

ژئوپلیتیک، محصول زمان خود است و تعاریف آن بر همین اساس تکامل می‌یابد (Cohen, 2015). از این رو، تعاریف گوناگونی از ژئوپلیتیک ارائه شده است. فرهنگ لغت آکسفورد، ژئوپلیتیک را مطالعه روابط سیاسی میان کشورها و گروهی از کشورها در جهان می‌داند که متأثر از جغرافیای آن‌ها است (Oxfordlearnersdictionaries, 2023). جان اگنیو از شارحان ژئوپلیتیک انتقادی، معتقد است اصطلاح ژئوپلیتیک اشاره به مطالعه بازنمایی‌های جغرافیایی و شیوه‌هایی دارد که زیربنای سیاست جهان را تشکیل می‌دهند (Agnew, 2004). در

همین راستا، جرارد توال^۱ معتقد است ژئوپلیتیک، گفتمانی دربارهٔ سیاست جهان است که تأکید ویژه‌ای بر رقابت کشورها و ابعاد جغرافیایی قدرت دارد، از این دیدگاه، توال بر این باور است که ژئوپلیتیک بیش از آن‌که به‌عنوان توصیف شفاف از نقشهٔ سیاسی جهان تعریف شود، گفتمانی است که دربارهٔ جغرافیا و سیاست‌های بین‌المللی بحث می‌کند (Toal and Others, 1998). حافظنیا با نگاهی کل‌گرا به ژئوپلیتیک، آن را مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست می‌داند (حافظنیا، ۱۳۷۸). پیروز مجتهدزاده نیز در تعریف ژئوپلیتیک می‌نویسد: ژئوپلیتیک عبارت است از: «مطالعهٔ رقابت قدرت‌ها برای سلطه بر منطقه یا جهان، بر اساس امکاناتی که جغرافیا در اختیار هر یک می‌گذارد، یا امکاناتی که هر یک از قدرت‌ها در رقابت با دیگری از محیط جغرافیایی دریافت می‌کند» (مجتهدزاده، ۱۳۹۱).

تعریف کاربردی مورد اعتنای پژوهش حاضر از ژئوپلیتیک، عبارت است از «بهره‌گیری از ظرفیت‌ها، امکانات و توانش‌های جغرافیایی کشور در راستای نیل به اهداف ملی برای برتری‌جویی در مقیاس منطقه‌ای و یا جهانی». شایان توجه است که چنین تعریفی، مطابق با مساله پژوهش حاضر، توجیه‌کنندهٔ رویکرد کشورها (به‌عنوان یکی از مظاهر قدرت)، برای ارتقای وزن ژئوپلیتیکی خود در سلسله‌مراتب ساختار قدرت منطقه‌ای و جهانی (در رقابت با دیگر بازیگران) است که با بهره‌گیری از امکانات و ظرفیت‌های جغرافیایی آن‌ها صورت می‌گیرد.

۳٫۲ قدرت اقتصادی

عوامل و ظرفیت‌های اقتصادی یک کشور، یکی از ارکان قدرت کشورها است. ظرفیت‌های [و توانمندی‌های] اقتصادی به باور سائل بی

کوهن^۲ (جغرافی‌دان و نظریه‌پرداز ژئوپلیتیک) در مطالبه یک کشور برای دستیابی به قدرت حتی مهم‌تر از رکن نظامی است (Cohen, 2015). بر پایهٔ چنین دیدگاهی در ژئوپلیتیک، اقتصاد و عوامل محسوب می‌شوند. قدرت اقتصادی آن‌گونه که ویگل و همکاران^۳ تأکید می‌کنند، بر پایه سه مؤلفه «بازارها»^۴؛ «منابع»^۵ و «قوانین»^۶ که تعامل اقتصاد بین‌المللی را شکل می‌دهد؛ تعریف می‌شوند. خصیصه‌های مرتبط به بازار، وزن اقتصادی کشور مربوطه و انتظارات رشد آن، دسترسی به بازار، جریان‌های بین‌المللی سرمایه‌گذاری و بازرگانی و در نتیجه وابستگی متقابل را در برمی‌گیرد. منابع، دسترسی و کنترل منابع مالی، طبیعی و فناوری را در برمی‌گیرد. قوانین نیز به توانایی شکل دادن به نهادها و رژیم‌هایی اشاره دارد که معرّف نظم اقتصادی بین‌المللی^۷ است. در ترکیبات مختلف، این مؤلفه‌ها، اساس اشکال مختلف قدرت از قدرت مالی و سرمایه‌گذاری تا منبع تأمین‌کنندهٔ قدرت برای تحریم یک قدرت را شامل می‌شود (Wigell and Others 2019). از این‌رو، رقابت ژئواستراتژیک در میان قدرت‌های بزرگ، هنگامی شکل می‌گیرد که چنین اشکالی از قدرت اقتصادی به‌طور جغرافیایی هدفمند باشد. اقتصاد یک کشور، چشم‌اندازی از احتمالات را برای برآورد قدرت در اهداف ژئوپلیتیکی فراهم می‌کند. کشورها نمی‌توانند قدرت سیاسی خود را از نیروهای نظامی به دستگاه‌های دیپلماسی و اطلاعاتی - بدون در نظر گرفتن پایه‌های اقتصادی حفظ کنند (Ibid, 2019).

قدرت اقتصادی در پژوهش حاضر، با اقتباس از تعریف ویگل و همکاران، «توانمندی و وزن اقتصادی مؤثری است که یک کشور در بازارها و جریان‌های بین‌المللی سرمایه‌گذاری، دسترسی و کنترل بر منابع مالی در ورای مرزها و اثرگذاری فعال در اقتصاد

⁵ Resources

⁶ Rules

⁷ International Economic Order

¹ Gerard Toal

² Saul B Cohen

³ Wigell and Others

⁴ Markets

بهره‌گیری از ابزارهای اقتصادی برای تقویت و دفاع از منافع ملی و کسب نتایج سودمند ژئوپلیتیکی و اثرات کنش‌های اقتصادی دیگر ملت‌ها بر اهداف ژئوپلیتیکی کشور است (Blackwill and Others, 2016).

در تعریف فوق، ابزارهای اقتصادی شامل سیاست‌های تجارت و سرمایه‌گذاری، تحریم‌ها، کمک‌های توسعه‌ای و آموزش‌های سطح بالا، سیاست‌های تحقیق و توسعه و غیره است.

ژئواکونومی از سوی دیگر می‌تواند به‌عنوان مؤلفه‌ای در نظر گرفته شود که به حکومت‌های ملت‌پایه این فرصت را می‌دهد تا با استفاده از عامل اقتصاد به شناخت و بازنگری نقش و جایگاه خود در نظام نوین جهانی بپردازند. در چنین فرآیندی، ژئواکونومی تعیین‌کننده بسترهای جغرافیایی است که در آن یک کشور می‌تواند به یاری فرصت‌ها و مزیت‌هایی که در اختیار دارد به تقویت توانایی‌های خود بپردازد و به خلق فرصت‌های جدیدی بپردازد که زمینه‌ساز دستیابی به منافع اقتصادی است و از همین راه مناسبات بین‌المللی را به گونه‌ای مورد بازنگری قرار دهد که تأمین‌کننده اهداف اقتصادی باشد. بنابراین می‌توان گفت که ژئواکونومی با تأثیرگذاری بر روی رفتارهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی شهروندان و سیاست‌گذاران کشور به رفتارهای متقابل حکومت‌ها با یکدیگر شکل داده و امور بین‌المللی را در سایه ارتباط متقابل جغرافیا و اقتصاد متأثر می‌سازد. ژئواکونومی باعث به‌وجود آمدن یک ارتباط منطقی میان سیاست اقتصادی و ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی یک کشور می‌شود که توجه به آن‌ها می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد فرصت‌های اقتصادی جدید، توسعه و پیشرفت گردد.

منطقه‌ای دارد)). در چنین وضعیتی، یک قدرت اقتصادی از وزن و منزلت ژئوپلیتیکی بالایی در ساختار ژئوپلیتیکی منطقه‌ای و یا جهانی برخوردار است.

۳٫۳ ژئواکونومی

ژئواکونومی، دانش‌واژه نوظهوری در ادبیات دانشگاهی است که فاقد تعاریف مورد وفاق است. با این حال، ژئواکونومی به عنوان شاخه‌ای از مطالعات ژئوپلیتیکی قلمداد می‌شود که به مطالعه جنبه اقتصادی فرآیندهای ژئوپلیتیکی، وابستگی آن‌ها به عوامل اقتصادی، کنش‌های اقتصادی بازیگران سیاسی می‌پردازد. در چنین برخوردی، ژئواکونومی به‌عنوان یک عنصر ساختاری از ژئوپلیتیک، به مطالعه بازارهای جهانی، فضای اقتصادی فرامرزی، توسعه و تعامل اقتصادی کشورهای مختلف بر پایه موقعیت آن‌ها و عوامل مؤثر بین‌المللی است. در واقع، ابزار سازماندهی سرزمینی کشور است که موقعیت کشور را در فضای ژئواکونومیک جهانی نشان می‌دهد (Ignatyeva and Others, 2019). همچنین در یک نگاه کلی، ژئواکونومی به‌عنوان بهره‌گیری کشورها و دولت‌ها از ابزارهای اقتصادی برای پیشبرد اهداف ژئوپلیتیکی درک می‌شود. در چنین مفهومی می‌توان، ژئواکونومی را به‌عنوان استراتژی به‌کارگیری عوامل و ابزار اقتصادی در رقابت‌های ژئوپلیتیکی در راستای افزایش قدرت اقتصادی در نظر گرفت. در منطق دانش جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک، کشورها کلیدی‌ترین بازیگران ژئوپلیتیکی در معادلات اقتصاد منطقه‌ای و جهانی به‌شمار می‌روند که می‌توان از آن‌ها به‌عنوان قدرت‌های ژئواکونومیک یاد کرد. از نگاهی دیگر، ژئواکونومی را می‌توان ادامه منطق ژئوپلیتیک و ترکیبی از آن منطق با ابزارهای اقتصادی در عصر جهانی‌شدن دانست (مختاری هشی، ۱۳۹۷). رابرت بلکویل و جنیفر هریس در کتاب «جنگ یا ابزارهای دیگر: ژئواکونومیک و کشورداری» ژئواکونومی را این‌گونه تعریف می‌کنند:

۴ یافته‌های پژوهش

۴٫۱ نسبت عوامل اقتصادی با قدرت اقتصادی

عوامل اقتصادی، بخشی از منابع اقتصادی را تشکیل می‌دهند که ماهیتی ذاتاً اقتصادی و غیرفضایی دارد. با این حال، برخی از چنین عواملی بازتاب فضایی^۱ و جغرافیایی دارند و به دلیل اثرگذاری بر قدرت ملی و همچنین اقتصاد ملی به عنوان یک متغیر ژئوپلیتیکی در ساختار ژئوپلیتیک منطقه‌ای و جهانی مورد توجه قدرت‌ها قرار می‌گیرد. از این رو، رقابت قدرت‌ها بر پایه چنین متغیرهایی برای دستیابی به وزن و منزلت ژئوپلیتیکی بالا شکل می‌گیرد. بدین منظور در این بخش، ابتدا عوامل اقتصادی مؤثر در قدرت ملی از دیدگاه کارشناسان و نظریه‌پردازان مورد واکاوی قرار می‌گیرد و آن نوع عواملی که از ماهیت ژئوپلیتیکی برخوردار هستند، به عنوان متغیرهای ژئوپلیتیکی شناسایی می‌شوند. از این رو، در ادامه به بررسی دیدگاه‌ها صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان مختلف دانشگاهی در ارتباط با عوامل اقتصادی مؤثر در تولید و ارزیابی قدرت ملی پرداخته می‌شود. شایان دقت است دو دیدگاه و رویکرد در ارتباط با عوامل اقتصادی مؤثر در قدرت ملی وجود دارد؛ یک دیدگاه، تک‌متغیرهای اقتصادی را در قدرت ملی مورد تأکید قرار داده‌اند و دیدگاه دیگر، کسانی هستند که از چندین عامل اقتصادی مهم در قدرت ملی سخن رانده‌اند.

نویسندگانی مانند کینگزلی دیویس^۲ جمعیت‌شناس (۱۹۵۴) و ارگانسکی^۳ (۱۹۵۸)، «درآمد ملی» را از مهم‌ترین شاخص‌های قدرت ملی دانسته‌اند. از سوی دیگر کسانی مانند چارلز هیتچ^۴

و رونالد مک کین^۵ (۱۹۶۰) در میان متغیرهای اقتصادی بر تولید کل یک کشور یا تولید ناخالص ملی^۶ در ارزیابی قدرت ملی تأکید کرده‌اند. بروس روسیت^۷ (۱۹۶۸) با مطالعه بسیاری از گزینه‌ها به این نتیجه می‌رسد که «کل انرژی برق و سوخت» بهترین تک‌متغیر اندازه‌گیری قدرت ملی است (Tellis and Others, 2001).

ویلیهلم فاکز^۸ (۱۹۶۵) در محاسبه قدرت نسبی بر قدرت اقتصادی تأکید داشت و متغیر اول مورد تأکید او جمعیت بود. افزون بر آن به شاخص‌هایی مانند تولید فولاد، تولید انرژی و تولید مواد غذایی به عنوان کالاهای اساسی نیز تأکید می‌کرد (Höhn, 2014).

هانس جی مورگنتا^۹ در کتاب سیاست میان ملت‌ها (۱۹۴۸) به تشریح عناصر قدرت ملی می‌پردازد و در میان عوامل مختلف تشکیل‌دهنده قدرت ملی از ظرفیت صنعتی به عنوان عامل اقتصادی قدرت ملی یاد می‌کند.

ری استینر کلین^{۱۰} (۱۹۷۵)، اندیشمند سیاسی آمریکایی و تحلیل‌گر سازمان سیا با دیدی ژئوپلیتیکی به ارزیابی قدرت ملی پرداخته است. او در نوشته‌های خود با تأکید بر مناطق ژئواستراتژی و تغییرات پیوسته در قدرت که از آن به «شکاف ژئواستراتژی»^{۱۱} یاد می‌کند از عوامل مختلفی در قدرت ملی یک کشور نام می‌برد. در بُعد اقتصادی او بر «قابلیت اقتصادی» تأکید می‌کند که خود از شاخص‌هایی مانند تولید ناخالص ملی، انرژی، مواد معدنی، صنعت، غلات غذایی و تجارت تشکیل شده است (Cline, 1993).

^۱ بازتاب فضایی اصطلاحی جغرافیایی است که در پژوهش حاضر به نقش و اثرات عوامل اقتصادی در تحول کارکردی فضاهای جغرافیایی دارد.

^۲ Kingsley Davis

^۳ A.F.A. Organski

^۴ Charles Hitch

^۵ Ronald McKean

^۶ GNP

^۷ Bruce Russett

^۸ Wilhelm Fucks

^۹ Hans Morgenthau

^{۱۰} Ray Steiner Cline

^{۱۱} Strategic drift

(روشندل، ۱۳۸۸: ۶۸). گیدوفیشر نویسنده آلمانی، عوامل اقتصادی مانند استعداد زمین و ثروت‌های زیرزمینی، سازمان صنعتی و سطح تکنولوژیک، توسعه تجاری و بازرگانی و منابع مالی را در قدرت ملی مؤثر می‌داند (عامری، ۱۳۷۷).

پژوهشگران آکادمی علوم اجتماعی چین^۶ (۱۹۹۶) زیر نظر هوانگ شووفنگ^۷ در مطالعات جامعی که بر قدرت جامع ملی^۸ در اواسط دهه ۱۹۹۰ م. انجام دادند، هشت جنبه گسترده از قدرت جامع ملی را با ۶۴ شاخص اندازه‌گیری کردند. در میان چنین عواملی از قابلیت‌های فعالیت‌های اقتصادی برای تبیین شاخص‌های ارزیابی کشورها استفاده کرد:

قابلیت فعالیت‌های اقتصادی

- توان واقعی اقتصادی (در کل): تولید ناخالص داخلی، قابلیت تولیدات صنعتی؛ قابلیت تأمین انرژی؛ کل تولید پنبه؛

- توان واقعی اقتصادی (هر نفر): سرانه تولید ناخالص داخلی؛ قابلیت تولید صنعتی؛ قابلیت تأمین مواد غذایی؛ قابلیت تأمین انرژی؛

- بهره‌وری تولید: نرخ تولید نیروی کار اجتماعی؛ میزان تولید نیروی کار در صنعت، کار کشاورزی، میزان تولید؛

- میزان مصرف مواد: میزان مصرف انرژی بر اساس محاسبات تولید ناخالص داخلی؛

- ساختار: نسبت صنعت عالی در تولید ناخالص داخلی.

قابلیت فعالیت‌های اقتصادی خارجی

- مجموع واردات و صادرات بازرگان؛ مجموع واردات بازرگانی، مجموع صادرات بازرگانی؛

آلبرت هیرشمن^۱، تجارت خارجی را عاملی تعیین‌کننده در قدرت ملی یک کشور می‌داند. وی معتقد است یک کشور برای گسترش قدرت خود بایستی بسیاری از عوامل - تاریخی، سیاسی، نظامی، روانشناسی و اقتصادی را مد نظر قرار دهد. در میان ابزارهای تعیین‌کننده اقتصادی قدرت، تجارت خارجی نقش مهمی را ایفا می‌کند. هیرشمن معتقد است تجارت خارجی دو تأثیر عمده بر وضعیت قدرت یک کشور دارد. اولین تأثیر آن مثبت است که به واسطه ارائه عرضه بسیار غنی از کالاها یا جایگزینی کالاها، توان نظامی یک کشور افزایش می‌یابد به چنین تأثیری، تأثیر عرضه تجارت خارجی گویند. دومین تأثیر تجارت خارجی این است که به‌عنوان منبع مستقیم قدرت، عمل می‌کند. تجارت به‌عنوان ابزار تأمین ثروت از کشور دیگر جایگزین جنگ می‌شود (Hirschman, 1980).

یوهانگی^۲ و ونگ یودی^۳ در مقاله‌ای (۱۹۸۹)، زیر عنوان «ارزیابی اندازه‌گیری قدرت جامع ملی»، با توجه به درصد اشتغال در سه سطح ساختاری اقتصاد (کشاورزی، صنعت و خدمات) بر مصرف انرژی و تولید ناخالص ملی تأکید دارند. آن‌ها با تأکید بر این‌که این سه بخش، توسعه کلی اقتصادی را نشان می‌دهد؛ قدرت جامع ملی را بر اساس سطح ساختاری و کارکرد آن محاسبه می‌کند (Höhn, 2014).

مارتین گلسنر^۴، عوامل اقتصادی مانند ثروت، تولید ناخالص ملی، ظرفیت تولید، مازاد تجاری، علم و تکنولوژی، سرمایه‌گذاری، تحقیقات، صنعت، مهارت نیروی انسانی، مدیریت، کشاورزی، بانک و بیمه در قدرت ملی مهم می‌داند (Glassner, 1993).

ای.اف ارگانسکی^۵، یکی از عوامل قدرت ملی کشورهای را میزان تولید ناخالص ملی می‌داند

⁶ Researchers from Chinese Academy of Social Sciences (CASS)

⁷ Huang Shoufeng

⁸ comprehensive national power

¹ Albert Hirschman

² Yu Hongyi

³ Wang Youdi

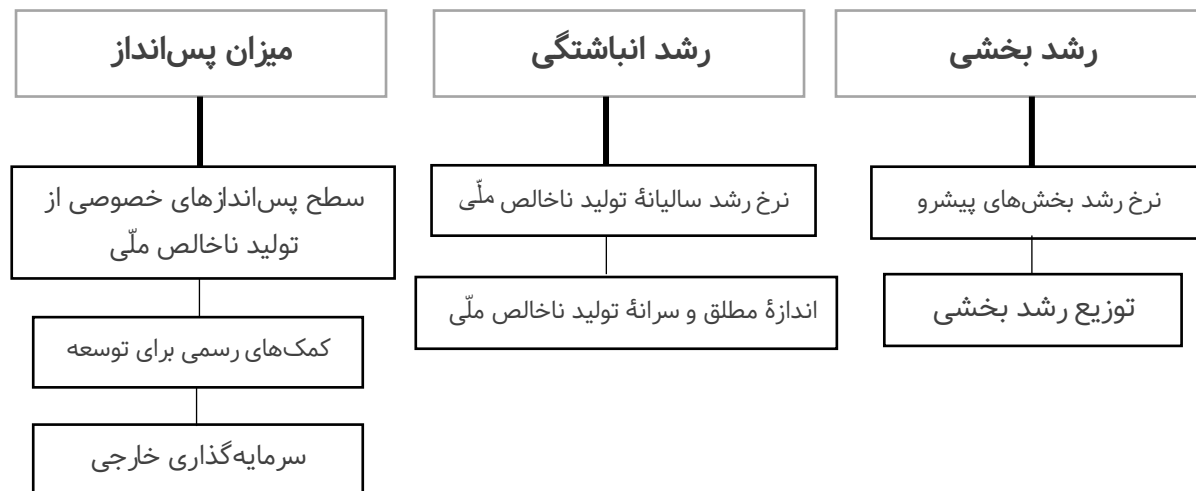
⁴ Martin Ira Glassner

⁵ A.F.Organski

منابع مالی و سرمایه‌ای (میزان پس‌اندازها، سطح پس‌اندازهای خصوصی از تولید ناخالص ملی، کمک‌های رسمی برای توسعه، سرمایه‌گذاری خارجی)؛ رشد انباشتگی (نرخ رشد سالیانه تولید ناخالص ملی، میزان تولید ناخالص ملی)، رشد بخش (نرخ رشد بخش‌های پیشرو، توزیع رشد بخش‌ها) تأکید می‌کنند.

- مجموع ذخایر بین‌المللی، ذخایر بین‌المللی (بدون ذخایر طلا)؛ ذخایر طلا (Pillsbury, 2000) و (Songfen, 1996).

اشلی تلیس^۱ و همکاران، در کتاب سنجش قدرت ملی در عصر فراصنعتی (۲۰۰۰) از میان عوامل تشکیل‌دهنده قدرت ملی به عوامل اقتصادی چون

(Tellis, Bially and Layn, 2001)

۱. سرانه تولید ناخالص داخلی؛ ۲. سهم تولید ناخالص داخلی از مجموع ناخالص داخلی جهان؛ ۳. سرانه درآمد ناخالص ملی؛ ۴. میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی؛ ۵. نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی؛ ۶. سهم صادرات کالاهای صنعتی از کل صادرات؛ ۷. مجموع ذخایر مالی بین‌المللی به دلار؛ ۸. رتبه در شاخص آزادسازی اقتصادی؛ ۹. تراز منفی تجاری؛ ۱۰. سهم واردات مواد غذایی از کل واردات؛ ۱۱. میزان بیکاری به درصد (زرقانی، ۱۳۸۵).

محمدرضا حافظ‌نیا در کتاب قدرت و منافع ملی (۱۳۸۶) از میان عوامل مختلف مؤثر در قدرت ملی،

یان ژوئتونگ^۲، قدرت جامع ملی را در سه بُعد قدرت یعنی قدرت نظامی، قدرت سیاسی و قدرت اقتصادی اندازه‌گیری می‌کند. در بخش قدرت اقتصادی از شاخص تولید ناخالص داخلی استفاده کرده است (Xuetong, 2006). همچنین جوشا گلدشتاین، تولید ناخالص داخلی را بهترین شاخص تک‌متغیره قدرت ملی می‌داند (Goldstein, 1999).

سیدهادی زرقانی، در رساله دکتری خود زیر عنوان «ارزیابی عوامل و متغیرهای مؤثر بر قدرت ملی و طراحی مدل سنجش قدرت ملی کشورها» ۱۱ فاکتور اقتصادی را در تولید قدرت ملی مورد بررسی و سنجش قرار می‌دهد که عبارتند از:

² Yan Xuetong

¹ Ashley Tellis

عبدالعلی قوام در کتاب اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل (۱۳۹۰)، عوامل اقتصادی مؤثر در قدرت ملی را مجموعه‌ای از شاخص‌هایی مانند تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه، کم و کیف تولیدات صنعتی و کشاورزی، دسترسی به منابع، درجه وابستگی به منابع مالی و اقتصادی سایر کشورها می‌داند.

سبستین لافایی^۲ و همکاران (۲۰۱۳)، در مقاله‌ای زیر عنوان «تغییرات در ساختار قدرت اقتصادی جهان: به سوی جهان دوقطبی» چهار دسته عوامل را به عنوان عناصر مختلف قدرت اقتصادی برای کشورها برمی‌شمارند:

۱. سهم بازار و بازار داخلی: شامل تولید ناخالص داخلی با برابر قدرت خرید، جمعیت، سرانه تولید ناخالص داخلی، سهم در واردات کالا؛

۲. ظرفیت خوداتکایی مالی: شامل تراز حساب جاری، ذخایر بین‌المللی، سهم در صادرات جهانی؛

۳. نوآوری و فناوری: شامل حق امتیاز در ایالات متحده آمریکا؛

۴. خوداتکایی در مواد خام: شامل تراز تجاری غذا، تراز تجاری نفت.

هوآ لیائو^۳ و همکاران (۲۰۱۵)، «تولید ناخالص داخلی» را به عنوان مهم‌ترین شاخص قدرت در تعیین قدرت ملی مورد تأکید قرار می‌دهد که بیان‌گر قابلیت اقتصادی یک کشور است.

نیکولاس اسپایکمن، ژئوپلیتیسین آمریکایی به نقش توسعه اقتصادی و صنعتی و همچنین قدرت مالی در قدرت ملی اهمیت می‌دهد (سیف‌زاده، ۱۳۹۶).

مؤسسه اقتصاد و سیاست جهان روسیه^۴، شاخص‌هایی را زیر عنوان شاخص‌های اساسی اقتصاد جهانی توسعه^۵ در سال ۲۰۱۹ م. برای ارزیابی

عوامل اقتصادی زیر را در قدرت ملی یک کشور مؤثر می‌داند:

الف) زیربنای تولید نظیر پس‌انداز ملی، سرمایه‌گذاری ملی، درجه تحرک سرمایه، عناصر و ظرفیت‌های حمل‌ونقل، انرژی، تولید آب، جابه‌جایی فعالیت‌های تولیدی، مدیریت، سطح تکنولوژی، سازمان و سیستم اقتصادی، نیروی انسانی تولیدی؛

ب) ظرفیت و ارزش تولید نظیر: تولید صنعتی، تولید کشاورزی، تولید دامی، تولید خدمات فنی و تخصصی؛

ج) سطح تولید نظیر: تولید ناخالص ملی، تولید سرانه، سطح خوداتکایی، مازاد تولید ملی، موفقیت بین‌المللی تولید، ترکیب بخشی تولید (صنعت، کشاورزی، خدمات، انرژی و ...)

د) مبادله تولید نظیر صادرات، واردات و موازنه تجاری، توریسم؛

ه) ثروت و منابع مالی نظیر: وام‌های اعطاشده خارجی، ذخایر ارزی بین‌المللی، سرمایه‌گذاری بین‌المللی، خدمات مالی (بانک و بیمه)، ثروت اتباع مقیم در خارج از کشور.

آنگنگ هوا (۲۰۰۷) در کتاب تحولات اقتصادی و اجتماعی در چین از منابع اقتصادی به عنوان منابع استراتژی ملی نام می‌برد. وی «تولید ناخالص ملی» را مبنای ارزیابی منابع اقتصادی یک کشور در قدرت ملی می‌داند. هو بر این باور است که دو روش اندازه‌گیری تولید ناخالص داخلی وجود دارد، یکی بر مبنای نرخ رسمی یا اسمی ارز و دیگری به واسطه برابری قدرت خرید. در روش اول، غالباً قدرت اقتصادی کشورهای در حال توسعه را دست‌کم می‌گیرد؛ اما قدرت اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته را بیش از حد ارزیابی می‌کند.

⁴ Institute of World Economics and Politics (IMEMO)

⁵ Basic Indicators of Development World Economy

¹ Angang, Hu

² Sebastián Laffaye

³ Hua Liao

درآمد ناخالص ملی (سرانه به دلار و میلیارد دلار)، تولید ناخالص داخلی (%) (wdi.worldbank.org).

شاخص‌های اقتصادی بانک جهانی برای تجزیه و تحلیل اقتصاد کشورها و اقتصاد جهانی عمدتاً شامل اندازه‌گیری عملکرد اقتصاد کلان (تولید ناخالص داخلی، مصرف، سرمایه‌گذاری و بازرگانی بین‌المللی) و ثبات (بودجه دولت مرکزی، هزینه‌ها، تأمین پول و تراز پرداخت) است (datatopics.worldbank.org).

۴٫۲ نسبت ژئوپلیتیکی عوامل اقتصادی

عوامل اقتصادی، هنگامی از ارزش و بار ژئوپلیتیکی برخوردارند که نقش مؤثری در افزایش «قدرت ملی» کشور داشته باشند. در چنین وضعیتی است که عوامل اقتصادی به‌عنوان منبعی از قدرت، مورد رقابت قدرت‌ها قرار می‌گیرد و ماهیتی ژئوپلیتیکی پیدا می‌کند. بدین منظور، کشورها برای ارتقای وزن و منزلت ژئوپلیتیکی خود در ساختار منطقه‌ای و جهانی آن‌ها را مورد توجه قرار می‌دهند. بنابراین، آن دسته از عوامل و ظرفیت‌های اقتصادی که در افزایش قدرت ملی کشورها مؤثرند و به‌عنوان بخشی از منابع قدرت در ژئوپلیتیک منطقه‌ای و جهانی مطرح می‌شوند؛ با در نظر گرفتن احتیاط علمی در مقاله حاضر به «متغیرهای ژئوآکونومیک»^۳ تعبیر می‌شوند.

و رتبه‌بندی اقتصادی کشورهای جهان منتشر کرده است. این شاخص‌ها عبارتند از:

- تولید ناخالص داخلی (به میلیارد دلار)، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی (%)، سهم در تولید ناخالص داخلی جهان (%)، سرانه تولید ناخالص داخلی (هزار دلار).

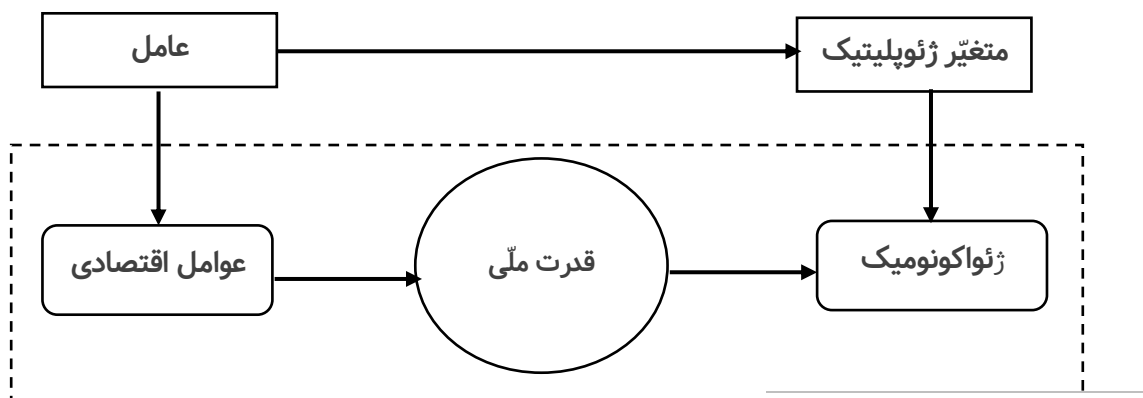
شایان توجه است که شاخص‌های فوق بر مبنای برابری قدرت خرید و میانگین سالانه ارزش‌های ملی در برابر دلار ارزیابی شده‌اند (www.imemo.ru).

صندوق بین‌المللی پول^۱؛ در تازه‌ترین گزارش خود^۲ (۲۰۲۳)، در بررسی و رتبه‌بندی وضعیت اقتصادی کشورهای جهان از شاخص‌های زیر استفاده کرده است:

رشد تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم، بیکاری، توازن پرداخت، صادرات، واردات، بدهی‌های خارجی، جریان‌های سرمایه، قیمت محصولات (www.imf.org).

بانک جهانی (۲۰۱۹)، اندازه اقتصادی کشورها را بر پایه شاخص‌هایی مانند جمعیت (به میلیون نفر)، مساحت (هزار کیلومتر مربع)، تراکم جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)، درآمد ناخالص ملی (میلیارد دلار)، سرانه درآمد ناخالص ملی (دلار)، برابری قدرت خرید

شکل ۱: مفهوم سازی ژئوپلیتیکی عوامل اقتصادی

³ Geo-economic Variables

¹ International Monetary Fund (IMF)

² Entire World Economic Outlook Database

منبع: یافته‌های تحقیق

با عنایت به مطالب فوق‌الذکر و بر پایه داده‌های گردآوری شده از دیدگاه محققان و نهادهای معتبر بین‌المللی، عوامل اقتصادی زیر به‌عنوان عوامل اقتصادی مؤثر در قدرت ملی شناسایی شده‌اند.

جدول ۲.۱: قرائت نظریه‌پردازان از نسبت عوامل اقتصادی به قدرت اقتصادی

ردیف	عوامل مؤثر	ردیف	عوامل مؤثر	ردیف	عوامل مؤثر	ردیف	عوامل مؤثر
۱	ثروت	۱۷	ارزش تولید	۳۳	قابلیت اقتصادی	۴۹	جمعیت
۲	تولید ناخالص داخلی	۱۸	سطح تولید	۳۴	تجارت خارجی	۵۰	تولید فولاد
۳	ظرفیت تولید	۱۹	مبادله تولید	۳۵	ظرفیت صنعتی	۵۱	تولید انرژی
۴	مازاد تجاری	۲۰	ثروت و منابع مالی	۳۶	درآمد ملی	۵۲	تورم
۵	علم و تکنولوژی	۲۱	منابع مالی و سرمایه‌ای	۳۷	کل انرژی برق و سوخت	۵۳	توازن پرداخت
۶	سرمایه‌گذاری خارجی	۲۲	رشد انباشتگی	۳۸	سرانه تولید ناخالص داخلی	۵۴	صادرات
۷	تحقیقات	۲۳	رشد بخشی	۳۹	سهم GDP از مجموع GDP جهان	۵۵	واردات
۸	صنعت	۲۴	سهم بازار از بازار داخلی	۴۰	سرانه درآمد ناخالص ملی	۵۶	بدهی‌های خارجی
۹	مهارت نیروی انسانی	۲۵	ظرفیت و خوداتکایی مالی	۴۱	نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی	۵۷	جریان سرمایه
۱۰	مدیریت	۲۶	نوآوری و فن‌آوری	۴۲	رتبه در شاخص	۵۸	قیمت محصولات

		آزادسازی اقتصادی					
مساحت (هزار کیلومتر مربع)	۵۹	تراز منفی تجاری	۴۳	خوداکنکایی در مواد خام	۲۷	کشاورزی	۱۱
تراکم جمعیت (نفر در کیلومترمربع)	۶۰	سهم واردات مواد غذایی از کل واردات	۴۴	مصرف انرژی	۲۸	بانک و بیمه	۱۲
برابری قدرت خرید	۶۱	میزان بیکاری	۴۵	توسعه اقتصادی و صنعتی	۲۹	استعداد زمین و ثروت‌های زیرزمینی	۱۳
قابلیت فعالیت‌های اقتصادی (داخلی)	۶۲	سهم صادرات کالاهای صنعتی از کل صادرات	۴۶	قدرت مالی	۳۰	سازمان صنعتی و سطح تکنولوژیک	۱۴
قابلیت فعالیت‌های اقتصادی خارجی	۶۳	مجموع ذخایر بین‌المللی به دلار	۴۷	زیربناهای تولید	۳۱	توسعه تجاری و بازرگانی و منابع مالی	۱۵
درجه وابستگی به منابع مالی و اقتصادی سایر کشورها	۶۴	دسترسی به منابع	۴۸	کم و کیف تولیدات صنعتی و کشاورزی	۳۲	درآمد سرانه	۱۶

منبع: یافته‌های تحقیق

نقد دیدگاه‌های محققان و کارشناسان از عوامل اقتصادی مؤثر در قدرت ملی

رقابت قدرت‌های ژئوپلیتیکی باشد، مطرح نیستند. بنابراین از ماهیت ژئوپلیتیکی برخوردار نبوده و از اثرگذاری چندانی در قدرت اقتصادی کشورها برخوردار نیستند. از سوی دیگر، بسیاری از این عوامل، اقتصادی نیستند؛ اما در زمره عوامل اقتصادی مؤثر در قدرت ملی شناسایی شده‌اند. با در نظر گرفتن چنین وضعیتی، تنها آن دسته از

بر پایه داده‌های جدول فوق، به‌طور کلی در حدود ۶۴ عامل اقتصادی مؤثر در قدرت ملی شناسایی شده‌اند. دقت نظر در این عوامل نشان می‌دهد که گرچه بسیاری از این عوامل در قدرت ملی یک کشور اثرگذارند؛ اما به‌عنوان منبعی از قدرت که مورد

آنچه ذکر شد؛ متغیرهای ژئواکونومیک شناسایی شده پژوهش حاضر پس از انجام غربال‌گری به قرار جدول زیر است:

متغیرهای اقتصادی به‌عنوان متغیرهای ژئواکونومیک انتخاب می‌شوند که از ماهیت و کارکرد ژئوپلیتیکی برخوردار باشند و بازتاب فضایی دارند. با توجه به

جدول ۲: متغیرهای ژئواکونومیک موثر در قدرت اقتصادی

متغیرهای ژئواکونومیک	ردیف	متغیرهای ژئواکونومیک	ردیف
تراز منفی تجاری	۱۱	تولید ناخالص داخلی	۱
سهم واردات مواد غذایی از کل واردات	۱۲	تجارت خارجی	۲
توسعه اقتصادی و صنعتی	۱۳	درآمد ملی	۳
سرمایه‌گذاری خارجی	۱۴	مازاد تجاری	۴
سهم صادرات کالاهای صنعتی از کل صادرات	۱۵	سرانه تولید ناخالص داخلی	۵
توسعه تجاری و بازرگانی	۱۶	صادرات و واردات	۶
مجموع ذخایر بین‌المللی به دلار	۱۷	بدهی‌های خارجی	۷
درآمد سرانه	۱۸	سرانه درآمد ناخالص ملی	۸
درجه وابستگی به منابع مالی و اقتصادی دیگر کشورها	۱۹	نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی	۹
قدرت مالی	۲۰	رتبه در شاخص آزادسازی اقتصادی	۱۰

منبع: یافته‌های تحقیق

توسعه تجاری و بازرگانی، ۱۷. مجموع ذخایر بین‌المللی به دلار، ۱۸. درآمد سرانه، ۱۹. درجه وابستگی به منابع مالی و اقتصادی دیگر کشورها، ۲۰. قدرت مالی.

متغیرهای عملیاتی فوق هم در قدرت ملی و هم در قدرت اقتصادی کشورها اثرگذارند. همچنین شایان دقت است در حالی که متغیرهای ژئواکونومیک نقش تعیین‌کننده‌ای در افزایش وزن و منزلت ژئوپلیتیکی کشورها در ساختار ژئوپلیتیک منطقه‌ای و جهانی دارند، وزن و منزلت ژئوپلیتیکی بالای یک کشور نیز سبب افزایش قدرت اقتصادی آن در چنین ساختار ژئوپلیتیکی می‌شود.

برپایه نتایج پژوهش حاضر و با توجه به اهمیت و اثرگذاری روزافزون متغیرهای ژئواکونومیک در قدرت اقتصادی کشورها و به طور خاص کشور ایران، درک

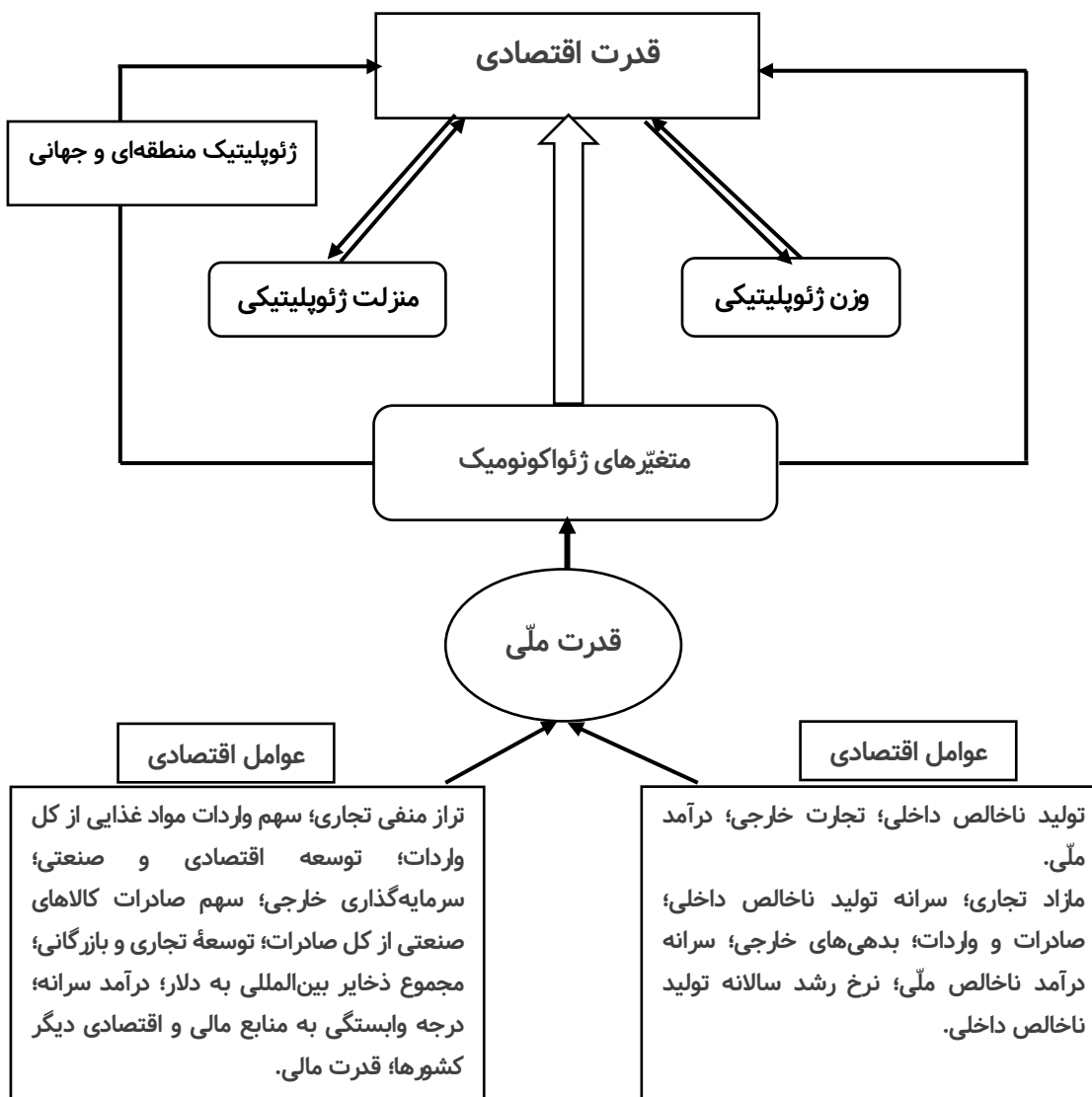
۵ نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های پژوهش و در پاسخ به سوال پژوهش، «متغیر ژئواکونومیک» بر مبنای عوامل اقتصادی، به عنوان «متغیر مفهومی» پژوهش شناسایی و تبیین شده است و متغیرهای ۲۰ گانه‌ای به‌عنوان «متغیرهای عملیاتی» ژئواکونومیک شناسایی شد که عبارتند از: ۱. تولید ناخالص داخلی، ۲. تجارت خارجی، ۳. درآمد ملی، ۴. مازاد تجاری، ۵. سرانه تولید ناخالص داخلی، ۶. صادرات و واردات، ۷. بدهی‌های خارجی، ۸. سرانه درآمد ناخالص ملی، ۹. نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی، ۱۰. رتبه در شاخص آزادسازی اقتصادی، ۱۱. تراز منفی تجاری، ۱۲. سهم واردات مواد غذایی از کل واردات، ۱۳. توسعه اقتصادی و صنعتی، ۱۴. سرمایه‌گذاری خارجی، ۱۵. سهم صادرات کالاهای صنعتی از کل صادرات، ۱۶.

توجه به چنین متغیرهایی در مطالعات راهبردی اقتصاد کلان در مقیاس منطقه‌ای و جهانی از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. در حالیکه متغیرهای ژئواکونومیکی تبیین شده در پژوهش حاضر تا کنون در برنامه‌های اقتصادی کلان کشور، زیر عنوان عوامل اقتصادی صرف مورد توجه قرار داشته، لذا با توجه به بُعد فضایی و اثرگذاری آنان در قدرت ملی و قدرت اقتصادی کشورها، ضرورت

توجه به چنین عواملی زیر عنوان متغیرهای ژئواکونومیکی در برنامه‌های کلان اقتصادی ایران احساس می‌شود. در چنین برخوردی و با ملاحظه نگاهی ژئوپلیتیکی به مباحث اقتصاد ملی، ضمن کاستن از مشکلات اقتصادی ایران، می‌توان در مسیر ارتقای قدرت اقتصادی در مقیاس منطقه‌ای و جهانی گام برداشت.

شکل ۱: نسبت ژئوپلیتیکی عوامل اقتصادی با قدرت اقتصادی

ترسیم از: (نگارندگان، ۱۴۰۲)

قدردانی

بدین وسیله، نگارندگان از معاونت پژوهشی دانشگاه تهران به واسطه حمایت‌های انجام شده، کمال سپاسگزاری و قدردانی را دارند.

منابع

- Agnew, J. (2004). *Geopolitics: Re-visioning world politics*. Routledge. Routledge, London and New York.
- Ameri, H. (1998). *Principles of international relations*, Tehran. Agah Press (In Persian).
- Blackwill, R. D., & Harris, J. M. (2016). *War by other means: Geoeconomics and statecraft*. Harvard University Press.
- Cline, R. S. (1993). *The Power of Nations in the 1990s: A Strategic Assessment*. Lanham: University Press of America.
- Cohen, S. B. (2014). *Geopolitics: The geography of international relations*. Rowman & Littlefield.
- Ghavam, A.A. (2011). *Principles of foreign Policy and International Politics*. Tehran. The Center for Studying and Compling University Books in Humanitics (SAMT) Press (In Persian).
- Goldstein, J.S (1999). *International relation*, New York: Longman.
- Hafeznia, M.R. (1998). *New Definition of Geopolitics*. Geographical Research. Vol 15. No 58-59. [In Persian]
- Hafeznia, M.R. (2008) *National power and interests (source, concepts measurment methods)*. Tehran. Entekhab Press. [In Persian]
- Hirschman, A. O. (1980). *National power and the structure of foreign trade (Vol. 105)*. Univ of California Press.
- Höhn, K.H. (2014). *Geopolitics and the measurement of national power*. Hamburg: Hamburg University.
- <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/themes/economy.html>
- <https://www.imemo.ru/en/publications/electronic-resources/oprme>
- <https://www.imf.org/en/About/Glossary>
- <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/geopolitics?q=geopolitics>
- Hu, A. (2007). *Economic and social transformation in China*. Taylor & Francis.
- Ignatyeva, I., & Isaev, B. (2019). *Modern trends in geo-economics and geopolitics*. In International Conference Communicative Strategies of Information Society (CSIS 2018). Atlantis Press.
- Khan, K., Khurshid, A., & Cifuentes-Faura, J. (2023). *Investigating the relationship between geopolitical risks and economic security: Empirical evidence from central and Eastern European countries*. Resources Policy, 85, 103872.
- Laffaye, S., Lavopa, F., & Llana, C. P. (2013). *Changes in the global economic power structure: towards a multipolar World?* CEI: Argentine Journal of International Economics, 1(1), 1-21.
- Glassner, M.I. (1993). *Political Geography*. New York: John Wiley & Sons Australia.

- Liao, H., Dong, W., Liu, H., & Ge, Y. (2015). *Towards measuring and visualizing sustainable national power—a case study of China and neighboring countries*. ISPRS International Journal of Geo-Information, 4(3), 1672-1692.
- Mojtahedzadeh, P. (2012). *Geopolitics philosophy & application (concepts and theories in virtual space era)*. Tehran. The Center for Studying and Compling University Books in Humanitics (SAMT) Press. [In Persian]
- Mokhtari, H.H. (2018). *Explaining the concept of Geoeconomy (Geopolitical Economy) and advices for Iran*. Geopolitics Quarterly. Vol 14. No 2. [In Persian]
- Morgenthau, H. (1948). *Politics Among Nations. "The struggle for power and peace*. New York: Alfred Kopf.
- Pillsbury, M. (2000). *China debates the future security environment*. WASHINGTON DC: NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY
WASHINGTON DC INST FOR NATIONAL STRATEGIC STUDIES.
- Roshandel, J. (2009). *National security and international system*. Tehran. The Center for Studying and Compling University Books in Humanitics (SAMT) Press. [In Persian]
- Seifzadeh, H. (2017). *Introduction to international relations*. Tehran. Mizan Press. [In Persian]
- Songfen, W. (1996). *shijie zhuyao gujia zonghe guoli bijia yanjio (Comparative studies of the comprehensive national power of the world's major nations*. changsha: Hunan Shabanshe.
- Tellis, A. J. (2001). *Measuring national power in the postindustrial age (Vol. 1110)*. Rand Corporation.
- Toal, G., Tuathail, G. Ó., Dalby, S., & Routledge, P. (Eds.). (1998). *The geopolitics reader*. Psychology Press.
- Wigell, M., Scholvin, S., & Aaltola, M. (Eds.). (2019). *Geo-economics and Power Politics in the 21st Century: The Revival of Economic Statecraft*. London, New York: Routledge.
- Xuetong, Y. (2006). *The rise of China and its power status*. *The Chinese journal of international politics*, 1(1), 5-33.